

УДК 364(1-87)(075.8)

МОЛОДІЖНІ СУБКУЛЬТУРИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН У ПОЛЬЩІ

Курляк І.Є.

Університет Кардинала Стефана Вишинського в Варшаві

У статті аналізуються дефініції, типології, причини, прояви та наслідки приналежності підлітків до молодіжних субкультур у Польщі. Звертається особлива увага на ідеологію та антисуспільні форми поведінки таких небезпечних субкультур, як скінхеди, хулігани, шаликівці та сатаністи, які сповідують культ насильства, зла, ненависті та аморальних форм поведінки. Вказується на риси та специфічні особливості субкультур, які є привабливими для сучасної молоді. Пропонуються шляхи профілактики та протидії входженню молодих людей до антисуспільних груп ровесників.

Ключові слова: молодь, субкультури, групи, ровесники, патології, девіантна поведінка.

Постановка проблеми. Молоді люди на дорозі до дорослості прагнуть окреслити свою ідентичність, власний світ цінностей, установити життєві орієнтири та пріоритети. Їх джерелом є нові середовища, завдяки яким особа краще пізнає суспільне життя. У цьому сенсі особливо важливими є групи ровесників, які можуть сповідувати іншу систему цінностей ніж та, з якою до цього часу ототожнювався підліток. Вона становить завжди привабливу альтернативу традиційного домашнього середовища. Оскільки в групах ровесників однолітків турбують ті самі проблеми і питання, процес ідентифікації з ними настає дуже швидко. Це можуть бути групи субкультурні, часто дуже привабливі для молоді через свою оригінальність, відмінну систему цінностей, інший зовнішній вигляд учасників і характерні способи їхньої поведінки [19, с. 22]. Попри значну кількість різних молодіжних субкультур (а їх є понад сто) можна виділити такі, які найчастіше стають предметом захоплення молодих адептів, та проаналізувати особливості їх впливу на учасників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Молодіжні субкультури – це явище досить розповсюджене і різноманітне. Воно викликає значне зацікавлення серед закордонних дослідників, зокрема польських. Цими питаннями займалися такі вчені як Т. Солтисьяк, А. Барановська, Д. Бірук, А. Бжезінська, Ж. Темпчик, В. Леснер, А. Новак, Т. Палечний та ін., які у своїх публікаціях звертали увагу на ціннісні орієнтації учасників молодіжних субкультур, їхній світогляд, постави, патологічні форми проведення дозвілля, що несуть в собі соціальну та індивідуальну загрозу для молоді особистості.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми. В Україні цьому питанню приділяється несправедливо мало уваги в педагогічній науці, оскільки наша молодь нерідко захоплюється цим явищем і підпадає під його найчастіше негативний вплив. Більше уваги приділяється цьому питанню у працях з культурології та соціології (П.А. Аксютіна, О.С. Кузін, О.С. Запесоцький, О.П. Файн, Є.І. Омельченко). З огляду на це недостатньо уваги приділено емпіричним дослідженням про причини приналежності сучасної молоді до вибраних негативних субкультур, нереалізованим потребам та проблемам молоді, наслідкам впливу цих середовищ ровесників на молоді особистості, а також спосо-

бам запобігання девіантній поведінці членів субкультур за кордоном, зокрема в сусідній Польщі.

Метою статті є проаналізувати причини, прояви і наслідки приналежності молодих людей до субкультур у Польщі, вказати на ті їх характерні особливості, які особливо приваблюють сучасну молодь, а також на шляхи та засоби профілактики девіантної поведінки молоді, яка входить до вибраних субкультур.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Дефініції і характерні риси молодіжних субкультур

Поняття «субкультура» з'явилося в 40-их роках ХХ століття і пояснювалося Мілтоном Гордоном як поділ народної культури на дрібніші суспільні структури, детерміновані класовою позицією, етнічним і територіальним походженням, місцем проживання (у місті чи в селі), релігійною приналежністю [7, с. 20]. Разом з тим М. Гордон вживав і вузьке значення терміну «субкультура», під яким розумів «певні відмінності в стилі життя, цінностях, нормах поведінки, поставах і т.п.» [12, с. 191].

Класична дефініція молодіжної субкультури охоплює «малі суспільні групи, що залишаються поза впливом домінуючих у даній культурній системі тенденцій суспільного життя, які заперечують або підважують усталені та загальнови́зані взірці суспільного функціонування. Базовою рисою субкультурних середовищ є сукупність визнаних культурних взірців а також реалізованих форм поведінки, які характеризують дану групу в суспільстві. Крім цього, звертається також увага на їх ідеологічні підвалини, звичаєвість, характерний імідж і творчу активність членів [1, с. 109].

Р. Дионізяк характеризує субкультуру таким чином: «Субкультура – це така група, яка повстала, коли багато осіб мають подібні проблеми і на ґрунті спільних зацікавлень і прагнень виникають досить тривалі зв'язки між ровесниками, які творять тільки їм підходящі норми, цінності і взірці» [19, с. 17].

Інший дослідник підкреслює, що субкультура – це сформовані традиції у даному середовищі, способи поведінки та комунікації, форми експресії, стиль життя чи визнана даною групою система цінностей [19, с. 17].

Більш детальну дефініцію подає К. Димек-Бальцерек: «Субкультура – це відносно добре згуртована соціальна група, яка залишається

на узбіччі домінуючих тенденцій у суспільному житті, що виражає свою відмінність шляхом заперечення або неповного підтримування усталених у даному суспільстві взірців культури і демонстрування власного стилю буття, яскравим проявом якого може бути вбрання, зачіска, татування, словесні вирази, музичні переваги або інші предмети, які вказують на приналежність до даної групи [4, с. 15].

З останнім визначенням тісно пов'язані характерні риси субкультур, які перелічує Т. Солтисак:

1) *своєрідна мова* – молодіжний сленг (яка є надзвичайно істотним елементом інтерперсональної комунікації, що спричинює консолідацію групи, почуття її відмінності, а навіть герметичності через незрозумілість для інших);

2) *своєрідна почуттєво-емоційна тональність* (це висловлення членами субкультури їхніх думок, почуттів, постав та поглядів, які часто виражаються в поезії, музиці, літературі та в загальній діяльності групи);

3) *специфічні форми поведінки і своєрідна система цінностей* (остання формує діяльність і поведінку членів субкультури, є своєрідним «дороговказом» у цій сфері, часто суперечливим з системою цінностей прийнятою у світі дорослих. Вона одночасно сприяє заспокоєнню індивідуальних потреб, особливо тих, які не були заспокоєнідесь в іншому місці, наприклад, в родині) [17, с. 24].

На іншу низку характерних рис субкультур вказує Ф. Уласік:

- різноманітність, багатство різновидів і форм;
- розмаїття постав і поглядів, навіть якщо зовнішньо вони можуть видаватися однорідним бунтівним монолітом;

- істотна роль музики, яка поза мелодією, несе в собі важливий текстовий зміст;

- домінуюча потреба автентизму малих груп, потреба бути разом;

- взірці поведінки, звичаї, емоційний клімат, що впливає на вчинки молоді [15, с. 29].

Особливо важливе значення має ідеологія окремих груп, яка також відрізняє їх між собою.

Ідеологія субкультур

Молоде покоління пробує віднайти своє місце в суспільстві. Шукає авторитету, але також і групи, з якою можна було б себе ідентифікувати. Таку можливість створює приналежність до молодіжної субкультури. Це є для молоді середовищем для самовираження, для реалізації молодіжного бунту, протиставлення вимогам і цінностям дорослих, пануючим в суспільстві моделям поведінки та поглядам [2, с. 283].

Ідеологія субкультур в дійсності рідко формулюється у програмах чи маніфестах. Її елементи найчастіше містяться у висловлюваннях представників даних груп, в опублікованих ними газетках, виконуваних піснях чи інших видах мистецтва, яке має місце в житті субкультурних рухів. Ця ідеологія є радикальною і спрощеною версією лібералізму, в якому з усією силою підкреслюється значення свободи особи і свободи вибору власного життя, способу мислення, світосприймання. Ця ідеологія виражає спротив примусові діючих суспільних норм, натискові авторитетів, не цінує традиції, протиставляючи їм спільноту вільних і творчих особистостей. Це є

доктрина радикального суб'єктивізму, реалізована в одязі, способі життя, музиці, малюнках. Фундаментом ідеології молодіжних субкультур часто, хоч і не завжди, є сумнів у цінності актуальної культури, а також інституцій, збудованих власне на цих цінностях [11, с. 20-21].

Причини приналежності до молодіжних субкультур

Причини творення різних субкультур належить шукати в певних відмінностях, які стосуються:

- суспільно-економічної ситуації (підкультура різних соціальних прошарків);

- виконуваної професії чи характеру суспільної активності (підкультура студентська, артистична);

- умов і середовища життя (підкультура сільська, міська);

- чужих культурних впливів (підкультура пограниччя, етнічних меншин);

- приналежності до покоління (молодіжна підкультура);

- відношення до діючої системи цінностей і вибраного способу життя (підкультура злочинна, наркоманська, гомосексуалістів).

Оскільки кожна культура спрямована на утримання своєї гегемонії, яка виникає з поточного визнання про її однозначний позитивний характер, що виражається у монополії норм і цінностей, які ніби-то є єдиним фундаментом суспільного порядку, то виникнення та існування субкультур трактується як загроза. У дійсності, однак, деякі субкультури нерідко спричинюються до збагачення існуючої культурної системи, особливо коли їх характеризує широкий обсяг покриття з домінуючою культурою [16, с. 112].

З педагогічної точки зору значний інтерес становлять молодіжні субкультури, особливо патологічні. Результати досліджень вказують на те, що проблеми формування особистості в період її дорослішання є глибоко пов'язаними з різними відхиленнями в соціалізаційно-виховних впливах, незаспокоєнням потреб, які в несприятливих родинних обставинах стають співчинниками приналежності особистості до девіаційної підкультури. До таких співчинників належать:

- усілякі неправильні, неефективні і невдалі опікунські та соціалізаційно-виховні впливи на особистість, які утруднюють її відповідну самореалізацію, заспокоєння потреб у найближчому оточенні, особливо в середовищі сім'ї, групи ровесників, у школі, а також труднощі в реалізації шкільних обов'язків, проблеми з навчанням, складні стосунки з вчителями тощо;

- відхилення у сфері емоційних контактів між особистістю та членами родини, суб'єктивне почуття самотності, відкидання підростаючої особистості найближчими і значущими в її житті людьми;

- поганій психологічний клімат в родині, спричинений спотвореною структурою сім'ї, поганими взаємостосунками, різними формами агресії, а також неправильними виховними методами;

- важкі соціально-побутові умови в сім'ї (бідність) або сконцентровання особливої уваги на матеріальних потребах, без урахування психосоціальних потреб молодого покоління;

- наявність патологічних явищ у родині (алкоголізм, насилля, злочинність) і негативних взірців поведінки, які схиляють особистість до їх наслідування і пошук оточення, яке заохочує до демонстрування девіаційних форм поведінки;

- відсутність або неправильний контроль за діями підростаючої молоді людини у різних критичних та інших складних ситуаціях її життя;

- невідповідні форми та способи проведення вільного часу, спричинені ускладненим доступом до осередків рекреації та відпочинку або вибір в оточенні молоді людини негативних взірців відпочинку, наприклад, із вживанням алкоголю чи наркотиків;

- утруднений доступ до культурних цінностей;

- ускладнені соціальні контакти підростаючої людини в середовищі ровесників, відчуження та ізоляція, висміювання, етикетизація (лабелінг), пошук осіб, які б поважали і підтримували молоді людини;

- відсутність або ускладнений доступ до діяльності в молодіжних організаціях, а також нецікаві форми і зміст діяльності таких організацій;

- пропагування через засоби масової інформації негативних, девіантних форм поведінки разом з наданням вказівок як діяти в субкультурах;

- близькі контакти з особами, які належать до злочинних підкультур, їх привабливість, яка активізує і захоплює особистість своїми формами діяльності та ідеологією [18, с. 419-420].

Субкультури заспокоюють потреби забави, а також контестації по відношенню до існуючої культури. В їх розпорядженні є сьогодні Інтернет, який створює для цього раніше не бачені можливості. Умови для явного вираження бунту і спротиву по відношенню до визнаних суспільством цінностей забезпечує група ровесників, особливо в рамках негативної субкультури, які сповідують ідеї свободи, незалежності від дорослих, відкритості, самореалізації, пошуку нових взірців життя та ідентичності [5, с. 414].

Як відомо, в період дозрівання на молоді людини діють різноманітні чинники ризику для її позитивного розвитку, зокрема: нестабільна самооцінка, бажання пізнати різні суспільні явища та спробувати самостійно вирішувати свої проблеми, сильна потреба підтримки з боку ровесників, бажання довести свою «зрілість», спробувати «заборонений плід», що дають можливість реалізувати, зокрема, субкультури.

Участь у групі ровесників виконує в житті підлітка як позитивні, так і негативні функції. В емоційно-психологічній сфері молодь зазнає корисного впливу, який виникає з заспокоєння потреби приналежності і соціальної участі в групі, а також схвалення та різнобічної підтримки. Молодь шукає у групі підтвердження своїх цінностей та реалізації потреби визнання. Однак, завдяки участі в групі однокласників підлітки можуть здобути нові (але не завжди корисні) знання та новий (і не завжди просоціальний) досвід [3, с. 296].

Дослідниця А. Барановська виявила низку чинників, які спричинили до входження молодих людей до молодіжних субкультур:

1) *причини безпосередньо пов'язані з рисами групи*: ідеологією, стилем життя, діяльністю, визнаними цінностями. Ось як про це говори-

ла юнка Катя: «Прочитала колись статтю про анархію і прийшла до висновку, що те, що там було написане, має сенс. Почала заглиблюватися в літературу і в кінці-кінців постановила стати анархісткою»;

2) *причини, пов'язані з індивідуальним життєвим досвідом досліджуваних*: з їх життєвою ситуацією, функціонуванням у трьох основних виховних середовищах: в родині, школі і групі ровесників. Унаслідок труднощів, які переживає підліток у тих середовищах, наприклад, насильства, надмірних вимог, відкидання, шкільної неуспішності і т.п. з'являється тенденція до уникання цих місць і пошуку груп, які будуть заспокоювати потреби дитини («Не люблю ходити до школи, заняття є такими нудними, отождіда на роликах є відривом від цього жаху» – пояснював свою приналежність до скейтів Петро);

3) *причини, пов'язані зі специфічними рисами локального середовища, в якому виховувалися молоді люди*. Йдеться про умови виховання в місці проживання підлітків (чи то в урбанізованих містах чи в занедбаних селах). В обох випадках є та сама проблема – відсутність можливості для педагогічно вартісного проведення дозвілля молодими людьми, які в наслідок цього потрапляють під вплив субкультури;

4) *причини, пов'язані з природними процесами розвитку підлітків*, тобто з тенденцією до налагодження соціальних контактів, визнання, приятелювання, забави, приємності;

5) *причини, пов'язані з впливами популярної культури, особливо засобів масової інформації*. Медіальні засоби впливають на глядачів (слухачів) шляхом популяризації того, що є модним («крутим»), що належить мати, як слід виглядати, одягатися і як варто проводити вільний час. Інтернет, телебачення і кольорові глянцева журналі афішують відомі, популярні постаті з їх шикарним стилем життя, творячи таким чином молодіжних ідолів. Зміст програм, передач і інформації з соціальних мереж та Інтернету значним (а навіть вирішальним!) чином впливають на постави, норми поведінки та цінності молодих споживачів інформації, які дедалі все більше віддаляються від світосприйняття дорослих членів суспільства [1, с. 118-119].

Типи субкультурних груп

При усій своїй різноманітності і оригінальності, групи субкультур піддавалися різним типологічним спробам систематизації. Їх можна поділити на такі чотири категорії:

а) *групи середовищні*. Вони є виокремлені з огляду на заперечення певного набору суспільних норм і цінностей, виділені на основі специфічних особистісних рис та культурних потреб своїх членів. До таких рис можна зарахувати, наприклад: захоплення старими автомобілями, бажання наслідувати індійський стиль життя, захоплення колекціонуванням, але також схильність до деструктивної, протиправної та злочинної поведінки.

Своєрідні середовищні групи повстають у середовищі в'язнів, військовослужбовців, в ресоціалізаційних інституціях, місцях постійного згромадження. Достатньою підставою для виникнення середовищних груп бувають також відмінні сексуальні преференції, схильність до надужи-

вання психоактивних речовин і алкоголю, певні риси соціального положення, наприклад, такі як безробіття, бездомність чи інший тип середовищної маргіналізації та ізоляції. Середовищні групи виконують по відношенню до своїх членів певні функції, наприклад, заспокоєння специфічних соціальних чи культурних потреб, які виникають з тривалих відмінностей, обумовлених фізіологічними, психологічними чи особистісними чинниками. До цього типу субкультур відносять блокерів, хуліганів, членів груп болільників та ін.

б) *групи спільотно-ідеологічні*. Вони згромаджують особи, поєднані подібністю орієнтації на цінності, які шукають в групі підтримки в ситуації усамітнення, непорозуміння, ізоляції, що виникають з факту відмінних культурних преференцій і поведінки. Другою істотною причиною їх виділення є почуття спільності цілей і ідеологічних зв'язків. До груп цього типу належать спільноти анархістські, пацифістські, New Age, релігійні та ін.

в) *групи символічні*. Їх статус окреслюється стилем життя їх членів, способом одягання, типом оздоблення, зачісування, відмінними музичними преференціями, моделями проведення дозвілля, індивідуальними і груповими символами (нпр. татуваннями, емблемами, таємними іконографічними кодами, граффіті) та комунікативними кодами (молодіжного та в'язничного сленгу). До цього типу зараховують більшість молодіжних субкультур: панків, скінхедів, рокерів, расафарян, раперів та ін.

г) *субкультурні групи творчого авангарду*. До цієї категорії належать ті субкультурні групи, які ставлять собі за мету пошук чогось нового у сфері культури та шукають новаторських, оригінальних форм вираження, а також альтернативних інструментів експресії власних переконань і цілей. Це на загал малі, замкнені аматорські чи професійні групи, артистичні творчі угруповання, такі як: групи альтернативних театрів, поетичні та художні угруповання тощо [13, с. 64-65].

В іншій класифікації виділяють три категорії молодіжних субкультур:

– *підкультура типово злочинна*, що народилася в добре інтегрованих середовищах, в яких виступають різні форми злочинної діяльності дорослих. Взірці злочинної поведінки дорослих наслідуються молоддю, яка поступово входить у злочинну діяльність – починаючи від молодіжних банд, які розглядаються як стаж, через різні форми злочинності дорослих аж до участі в злочинних синдикатах;

– *підкультура конфлікту* – вона виникає на погано інтегрованих теренах зі значною мобільністю членів та загальною нестабільністю. Взірці поведінки, які служать осягненню вищого статусу походять, передусім, від ровесників. В рамках цієї підкультури творяться головне хуліганські банди, які вчиняють бійки та акти вандалізму. Найбільш шанованими у них цінностями є відвага, фізична сила, забіякуватість, спритність;

– *підкультура втечі*, яку також називають ще під культурою подвійно програних. У ній зосереджується головним чином молодь з нижчих верств, та, яка не має можливості осягнути успіху легальним чином і якій не повезло в нелегальній адаптації (у двох вищезгаданих типах підкультури). До цієї підкультури належать найчастіше

наркомани. Злочинність тут проявляється спочатку в формі нелегальної дистрибуції наркотиків, а потім у формі різноманітної діяльності, яка має на меті їх здобування [14, с. 36].

Характеристика вибраних субкультур

В Рапорті про Молодь у Польщі з 2010 року подається, що молодь, яка декларує свою приналежність до субкультур, становить від 2% до 8% цілої популяції молодих людей у віці від 16 до 20 років. До найчастіше вказуваних груп належать:

– **анархісти**, які заперечують усяку публічну владу, виступають за ліквідацію державності і заміну її устроєм недержавним, прославляючи егоїзм, відміну військової служби, відкидаючи усілякі авторитети;

– **графіті** – самовільно малюють фарбами на стінах публічних місць (будинків, парканів); на їх думку, граффіті зображують актуальні проблеми, які є важливими для усіх субкультурних груп. Вони трактуються суспільством як вандалі, котрі нищать суспільне майно, та через це є переслідувані службами порядку;

– **хіпі** – є членами руху, який з'явився у 60-тих роках ХХ ст. у США як вираз бунту проти традиційних американських цінностей; вони проголошували гасла вільного кохання, повернення до природи, легального доступу до наркотиків, толерантності в сфері вибору способу життя, вбрання та поведінки. У Польщі їх еднають мандрівки краєм та участь у музичних фестивалях;

– **панки** – поводять себе агресивно, мають провокаційний вигляд і вбрання; для них характерним є пофарбоване волосся, яке стирчить посередині оголеної з двох сторін голови (так званий ірокез), у дівчат «крикливий» макіяж, високі чорні шнуровані черевики, чорні шкіряні куртки з набитими на них цвяхами. Вони відкидають усілякі авторитети, традиції, беззастережно критикують сім'ю, школу, державу, Церкву, усілякі суспільні інституції; проявляють брак віри в майбутнє, хоча підтримують рухи пацифістські, емансипаційні та антирасистські;

– **растафаряни** – фани і пропагандисти музики *reggae*, зазвичай спокійні, які шукають власної дороги в житті та захоплені природою; світові зла протиставляють свою культуру, музику, стиль життя, не вживають алкоголю, проповідують вегетаріанство, вживають марихуану як засіб, який допомагає в медитаціях, носять червоно-жовто-зелене вбрання і мають характерну зачіску (довге скручене в пасма волосся);

– **рапери** – співають про свої проблеми, пропагують швидко мелорецитацію (рап), ідеологічно наближені до панків і растафарян;

– **шаликівці** – агресивні вболівальники футбольних матчів, які зчиняють бійки з фанатами протилежної команди, створюють безпорядки після матчів, проявляють хуліганство і вандалізм [9, с. 142-143].

Серед багатьох молодіжних субкультур великою популярністю користується субкультура **hip-hop**. Вона є пов'язана з різними формами артистичної експресії, як-от: брейк-данс, рап, граффіті, а серед її важливих складових знаходяться певні види спорту (їзда на роликах, велосипедах, сноубордах) та відповідні до них стилі поведінки і вбрання. Зовнішні прояви субкультури hip-hop супроводжують елементи світогляду,

які виражають бунт та пропозицію нового погляду на дійсність [10, с. 136].

Прикладом субкультур, які спираються на агресії та насильстві, можуть бути скінхедеї і шаликовці. **Скінхедеї** творять субкультуру ізоляції від суспільства, одночасно будучи його частиною. Їх характеризує агресія і фрустрація. Вони виголошують ксенофобні гасла ненависті і насильства по відношенню до національних меншин і людей іншої раси. Мають характерний вигляд: коротке або оголене до самої шкіри голови волосся (звідси походить англійська назва групи), чорна куртка, джинсові штани з підвернутими ногами, клітчасті фланелеві сорочки та високі військові чоботи. Дуже коротка стрижка має за мету унеможливити противнику захват за волосся під час бійки.

Субкультуру скінів творять молоді люди, які провадять гігієнічний спосіб життя, є фізично міцні, добре розвинуті, пропагують культ сили і займаються бойовими видами спорту. Вони є надзвичайно агресивні по відношенню до оточення, що проявляють під час маніфестацій, демонстрацій, спортивних і мистецьких свят та інших імпрез. Їхня поведінка породжує у перехожих переляк та паніку. Стандартні форми поведінки скінів – це побиття, приниження, впокорення, психічний терор, вимагання грошей. Вони сповідують фашистську ідеологію, уподібнюючись до націоналістичних рухів. Скіни є безкомпромісними расистами, які ворожо ставляться до людей відмінних від них, наприклад, представників національних меншин, алкоголіків, наркоманів, проститутток, гомосексуалістів, злочинців та представників інших субкультур. Пропагують культ свободи, який підрозуміває незалежність від традиційних суспільних цінностей. Проявом активності субкультури скінів є так звана «зади́ма», що зчиняється найчастіше в околицях дискотек, пивних барів, клубів, спортивних об'єктів, костелів та вокзалів. Скіни атакують ззаду, найчастіше ввечері або вночі. У процесі сутичок послугуються касетами, ножами, бейсбольними киями, скальпелями, бритвами, якими ріжуть одяг і тіло. Специфічним проявом їх відваги є самопокалічення, так звані «шнити» і татування в образі павуків, кольорових черепів, хрестів, зміїв, написів «скінхед» та ін. [9, с. 144].

Зі субкультури скінхедів походять, між іншим, **шаликовці**, тобто спортивні (найчастіше футбольні) вболівальники, які носять на ший шалі, розмальовані барвами свого клубу. Головна діяльність субкультури шаликовців полягає на порушенні порядку як під час самих футбольних матчів, так і перед ними та після них. До хуліганських ексцесів доходить найчастіше на терені спортивних об'єктів та в їхніх околицях, на вулицях міст, вокзалів і трасах, які провадять до стадіонів. Патологічна поведінка шаликовців передбачає три головні форми: авантюри (бійки), «грізні» поїзди (якими агресивні шаликовці добираються до місць проведення матчів, тероризуючи в дорозі пасажирів та контролерів) та кидання небезпечними предметами. Мають місце також інші форми девіантної поведінки, наприклад, вульгарні викрики під час матчів. [9, с. 144].

Іншою негативною субкультурою групою є **хулігани**. Їх головною рисою є культ антисуспільної

агресивності. Того типу агресивність, яка супроводжується вживанням алкоголю та наркотиків, є часто виразом конфліктів особистості, які виникали в процесі її соціалізації. Вільний час часто заповнюється виконанням актів вандалізму. Це розглядається як розвага, спорт або забава. Свою поведінку хулігани трактують як вияв чоловічої мужності, який підносить їх в очах інших членів групи. Одночасно це є виявом своєї домінації в певній частині простору, наприклад, у мікрорайоні та невизнання жодних авторитетів. Однак, хуліган, позбавлений анонімності, яку дає йому група, часто виявляється просто розгубленою, зляканою дитиною, яка потребує підтримки та позитивних почуттів з боку дорослих. Деякі елементи поведінки хуліганів були запозичені від скінхедів та шаликовців [19, с. 51].

Серед інших суспільно небезпечних субкультурних груп особливе місце займають **сатаністи**. Сатаністи – це субкультура, членами якої є визна́вці сатани, а тим самим пропагандисти зла. Сатаністи опирають свої дії на «Біблію сатани», тобто опублікованому збірнику принципів, думок та тверджень, що мають характер світогляду. У ній наведені дуже детальні вказівки, норми поведінки та обрядові приписи, які стосуються сатаністичних обрядів, зв'язаних з культом сатани. Головним обрядом сатаністів є чорна месса (протилежність католицької месси), що є поєднана зі складанням кривавих жертв, буває що із людей і сексуальними оргіями, які не виключають навіть зґвалтувань. Символами сатаністів є пентаграм, тобто вписана в коло зірка, три шістьки (666), перевернутий хрест. Дуже часто проявом їх діяльності є нищення хрестів, надгробних пам'ятників, збезчещення трупів чи мордування тварин (наприклад, псів, котів). Прихильників сатанізму характеризує чорне вбрання, довге чорне волосся, сильний чорний макіяж, кульчики в різних частинах тіла. Музика, якої вони слухають (наприклад, heavy і black metal), є дуже важкою для сприймання. Сатаністи є спрямовані проти всякої релігії. Цей рух через свою обрядовість, таємничість та непослідовність виходить назустріч потребам молоді, яка шукає свободи, незвичайних пригод і пробує якимось чином заповнити моральну порожнечу, але при цьому не переживати докорів сумління з приводу скоєних гріхів та заспокоїти свої прагнення [19, с. 44].

Наслідки приналежності до субкультури

У польській педагогічній науці значне місце відводиться дослідженням, пов'язаним з функціонуванням молодіжних субкультур, цінностям та світогляду молоді, яка до них належить. Так у дослідженнях П. Коволика одним із запитань була проблема пізнання негативних наслідків приналежності до молодіжних груп. Дослідження показали, що до негативних наслідків приналежності до цих груп, на думку респондентів належали:

- проблеми в сім'ї (контакти батьки-діти, діти – батьки) – 47%;
- вульгаризація мови – нецензурні вислови, малий словниковий запас, специфічна мова (сленг), типова для даної субкультури;
- суспільний остракізм, пов'язаний з етикетизацією членів субкультур (наприклад: «панк є брудний») та всілякого роду переслідування суспільством – 10%;

- узалежнення від алкоголю – 4,5%;
- бійки з представниками інших субкультур на ґрунті непорозумінь, пов'язаних з ідеологією, зовнішнім виглядом, уподобаннями до футбольного клубу – 22%;
- проблеми зі здоров'ям, пов'язані з контузіїми, надмірним споживанням алкоголю, інших психоактивних речовин та поганим способом життя – 21%;
- узалежнення від наркотиків і одурманюючих речовин (клеї, розчинники тощо), що спричинює фінансові клопоти і схильність до крадіжок, проблеми вдома, втрату знайомих – 57%;
- втрата контактів з колишніми друзями – 14%;
- однаковість поглядів та відсутність відкритості на інші проблеми («рожеві окуляри») – 9%;
- втрата власної думки та необхідність підпорядкування думці лідера – 13%;
- самопокалічення – т.зв. «пнитти», кульчики в спеціфичних місцях, татуювання – 12% [8, с. 61–62].

До інших негативних наслідків участі молоді в негативних субкультурах можна віднести погіршення шкільної успішності, конфлікти з учителями через агресивну поведінку та невідповідність до занять, залишення школи, проблеми з законом.

Специфіка профілактичної роботи

Для обмеження впливу негативних молодіжних субкультур на підростаюче покоління варто запропонувати такі дії:

- усвідомлення особам та працівникам інституцій, які відповідають за виховання і соціалізацію молоді, їх місця, завдань і функцій;
- усвідомлення особам з найближчого оточення молоді людини, що кожна ситуація та кожне середовище, в якому перебуває підростаюча молода людина, має значення для розвитку і формування її особистості;
- видалення з найближчого середовища молодих людей поганих особистісних взірців поведінки;
- відповідне приготування батьків до виконання їх ролі по відношенню до дітей на різних етапах їхнього життя;
- усвідомлення батькам, учителям, вихователям та іншим дорослим, щоб вони звертали належну увагу на задоволення потреб підростаючого покоління, оскільки їх депривація є однією з найважливіших причин соціальної дезадаптації дітей та молоді;
- належна підготовка педагогічних кадрів до роботи з «важкими» підлітками з урахуванням їх особистісних здібностей;
- заміна у засобах масової інформації презентованих там масових негативних взірців поведінки (як наприклад, пияцтво, куріння, агресія, насильство) позитивними взірцями (допомога, опіка, захист) та їх добрими наслідками;
- спрямування самореалізації молоді на творчі і соціально прийнятні форми поведінки; створення можливості їх реалізації у цікавих гуртках, факультативах, вечірках, поїздках, мандрівках, клубах, участь у фестивалях, змаганнях тощо;
- привчання молоді до відповідного користування доробком глобальної та альтернативної культури;
- модифікація шкільного навчання шляхом вчинення його більш цікавим, привабливим,

спрямованим на вирішення актуальних життєвих проблем молоді та дорослих;

– створення сприятливого психологічного клімату в школі, який буде заохочувати учнів до відвідування занять замість шукання альтернативних способів проведення часу;

– відкритість та готовність дорослих до сприйняття критики, що сприятиме зменшенню інтенсивності конфлікту поколінь [6, с. 192].

Профілактика та протидія діяльності негативних субкультур мають сенс особливо тоді, коли йдеться про деструктивні субкультурні групи. Оскільки негативні наслідки входження до них помітні у всіх сферах життя і вимагають всесторонньої терапії, необхідно вчинити все, щоб вберегти молодих людей перед входженням до таких груп. Саме тому необхідно налагодити з молоддю конструктивний, рівноправний діалог, пізнавати їхні потреби, допомагати у вирішенні проблем, запропонувати цікаві форми проведення дозвілля у гуртках, молодіжних клубах за інтересами, спортивних і мистецьких секціях, які відповідають їхнім зацікавленням (моторизація, туризм, інформатика, мода, кіно, силові та ігрові види спорту, сучасна музика тощо).

Необхідно не лише запобігати входженню молоді до субкультурних угруповань, але й творчо використовувати потенціал, що «дрімає» в молоді, яка туди потрапляє. Це дає шанс на виникнення порозуміння між дорослими та підлітками й молоддю у питаннях, які їх хвилюють, на зменшення рівня девіації у тих групах і допомоги молоді у віднайденні їхнього місця у суспільстві [6, с. 197].

Висновки і пропозиції. Приналежність частини підростаючого покоління до молодіжних субкультур є наслідком спроби самореалізації підлітків і молоді в суспільстві, в якому інші способи загальноприйнятого самовираження не дали позитивних наслідків. Серед великої кількості молодіжних субкультур є групи дуже різні за своїми ідеологічними принципами, формами активності та моделями поведінки. Серед них особливо стурбованість викликають субкультури, в яких пропагуються аморальні, антирелігійні, деструктивні цінності, агресія, ксенофобія, расизм, насильство, вандалізм, хуліганство, злочинність, зловживання алкоголем та узалежнення від наркотиків, нерозбірливі статеві стосунки, жорстокі бійки з представниками інших субкультур чи молоддю, яка сповідує просоціальні цінності.

Батькам, соціальним педагогам, психологам, учителям та іншим фахівцям, які працюють з дітьми та молоддю, необхідно систематично діагностувати незадоволені потреби підлітків, перебувати у періодичному контакті між собою, щоб своєчасно виявляти учнів, які мають серйозні труднощі та проблеми і могли надати їм відповідну допомогу. Педагогічним працівникам необхідно систематично пізнавати сутність діяльності та звертати особливу увагу на ідеологію та поведінку ровесницьких груп, до яких належить їхня молодь, на спосіб проведення дозвілля, цінності, які вони сповідують. Адже дуже часто приналежність до деструктивних субкультур стає альтернативою в ситуації самотності, шкільної неуспішності, непорозумінь та гострих конфліктів з дорослими, неможливості самореалізуватися в соціально прийнятних ролях, невміння змістовно проводити дозвілля. Педагогам – науков-

цям та практикам необхідно приділити значну увагу дослідженню (особливо емпіричному) проблематики діяльності молодіжних субкультур в Україні, розробляти і включати до навчальних планів педагогічних факультетів навчальні спецкурси з молодіжних субкультур, пропагувати у середовищі підлітків діяльність тих груп, які мають просоціальні

цілі та служать позитивному розвитку і розвінчувати патологічні форми активності тих субкультур, які під гаслами бравури, романтики, таємничості, цікавості та вседозволеності, маніпулюють малолітніми адептами, залучають їх до антисоціальної діяльності і тим самим – несуть загрозу як самим учасникам так і суспільству.

Список літератури:

1. Baranowska A., Przynależność do wybranych subkultur młodzieżowych w świetle wyników badań własnych // *Pedagogika społeczna*, 2014, nr 1, s. 109-121.
2. Biruk D. Podkultury młodzieżowe jako forma aktywności młodzieży/ *Pedagogika resocjalizacyjna wobec współczesnych zagrożeń*, (red.) Z. Bartkiewicz i A. Węgliński, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2012, s. 281-294.
3. Brzezińska A., Ozimek A. Potęga grupy. Grupa rówieśnicza a kształtowanie się zachowań dewiacyjnych / *Wychowanie. Profilaktyka. Terapia. Szanse i zagrożenia*. Kraków: Impuls, 2012, s. 291-304.
4. Dymek-Balcerek K. Uceczki w subkulturowe grupy. Między lękiem a nadzieją – rzeczywistość lat 90-tych, Radom: Wydawnictwo Politechniki Radomskiej, 1999. – 156 s.
5. Jędrzejewski M. Subkultury młodzieżowe / *Zagrożenia człowieka i idei sprawiedliwości społecznej*, (red.) T. Pilch, T. Sosnowski, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie «Żak», 2005, s. 410-425.
6. Kaldon B., Tempczyk Ż. Potrzeby młodzieży niedostosowanej społecznie a funkcjonowanie wybranych subkultur młodzieżowych, Ostrowiec Świętokrzyski – Warszawa: Wydawnictwo «Nauka-Edukacja-Rozwój», 2012. – 216 s.
7. Kmecik-Jusięga K. Uczeń w subkulturze // *Remedium*, 2011, nr 7-8, s. 20-29.
8. Kowolik P., Subkultury młodzieżowe f zjawisko przemocy (rozpoznanie, stan aktualny, przeciwdziałanie) / *Przemoc. Konteksty społeczno-kultowe*, (red.) B. Szluz, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2007, s. 61-72.
9. Lesner W. Patologiczne formy spędzania czasu wolnego – wybrane subkultury młodzieżowe / *Przestrzeń edukacyjna wobec wyzwań i oczekiwań społecznych* (red.) J. Surina, Kraków: Impuls, s. 140-154.
10. Morszczyńska U. Aksjologiczne punkty odniesienia subkultury młodzieżowej / *Oświata w otoczeniu burzliwym. Migotliwe konteksty i perspektywy rozwoju współczesnej edukacji*, (red.) H. Rusek, A. Górniok – Naglik, J. Oleksy, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2008, s. 135-152.
11. Nowak A. O co chodzi młodzieżowym subkulturom? // *Nowa Szkoła*, 2006, nr 4, s. 20-33.
12. Orlik-Marciniak E. Agresywność grup subkulturowych / *Psychologia rozwiązywania problemów społecznych. Wybrane zagadnienia* (red.) J. Miłuska, Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1998, s.191-208.
13. Paleczny T. Subkultury czy postsubkultury młodzieżowe? Pomiedzy buntem a odmiennością. Kraków: eduskrypt.pl, 2012, s. 62-74.
14. Pęczak M. Mały słownik subkultur młodzieżowych, Warszawa: Semper, 1992. – 236 s.
15. Paszkiewicz A. Zmieniająca się scena subkultur młodzieżowych // *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 2012, nr 1, s. 29-41.
16. Pstrąg D. Postawy uczniów szkół ponadgimnazjalnych wobec zjawisk subkulturowych // *Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych*, 2010, t. LXIII, s. 112-129.
17. Soltysiak T. Młodzież o podkulturach, Bydgoszcz: Wydawnictwo uczelniane Bydgoszcz, 1993. – 224 s.
18. Soltysiak T. Problemy podkultur i sekt wśród młodzieży / *Pedagogika specjalna* (red.) W. Dykcik, Poznań: Wydawnictwo Naukowe, 2005, s. 419-429.
19. Wawrzczak-Gazda A. Świat wartości młodzieży z subkultur // *Wychowawca*, 2013, nr 11, s. 22-31.

Курляк И.Е.

Университет Кардинала Стефана Вышинского в Варшаве

МОЛОДЕЖНАЯ СУБКУЛЬТУРА КАК СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН В ПОЛЬШЕ

Аннотация

В статье анализируются дефиниции, типологии, причины, проявления и следствия принадлежности подростков к молодежным субкультурам в Польше. Особенное внимание обращается на идеологию и антисоциальные формы поведения таких опасных субкультур как скинхеды, хулиганы, футбольные фанаты (шаликовцы) и сатанисты, которые проповедуют культ насилия, зла, ненависти и аморальных форм поведения. Подчеркиваются специфические особенности субкультур, которые являются привлекательными для современной молодежи. Предлагаются пути профилактики и противодействия вхождению молодых людей в антиобщественные группы ровесников.

Ключевые слова: молодежь, субкультуры, группы, ровесники, патологии, девиантное поведение.

Kurliak I.E.

Cardinal Wyszyński University in Warsaw

YOUTH SUBCULTURES AS A SOCIAL AND EDUCATIONAL PHENOMENON IN POLAND

Summary

The article analyzes definitions, typology, causes, manifestations, and consequences of adolescents belonging to youth subcultures in Poland. Special emphasis is put on the ideology and antisocial forms of behavior of such dangerous subcultures as skinheads, hooligans, football fans, and satanists professing the cult of violence, evil, hatred, and immoral behavior. The author highlights specific features of subcultures popular with the today's youth and proposes the ways of preventing and combating the entry of young people to antisocial peer groups.

Keywords: youth, subcultures, groups, peers, pathologies, deviant behavior.

УДК 378.147.091.33-027.22:811.111

РОЛЬ НАВЧАЛЬНОЇ ГРИ ЯК ІНТЕРАКТИВНОГО МЕТОДУ ПОЛІПШЕННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Курочка В.М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

В статті розглядається доцільність застосування інтерактивного методу навчання для поліпшення вивчення іноземної мови у вищих навчальних закладах. Окрема увага приділена такому компоненту інтерактивного методу як навчальна гра, яка наближає процес вивчення мови до умов реального спілкування, оскільки в навчальній грі включається підсвідомий рівень засвоєності мовного матеріалу, завдяки якому іноземна мова стає внутрішнім мовленнєвим досвідом. Важливими факторами навчальної гри є психологічний комфорт та ситуація успіху. В статті підкреслена необхідність синтезу інтерактивного і традиційного структурно-функціонального методів для оптимізації процесу навчання іноземній мові.

Ключові слова: інтерактивний метод, навчальна гра, ефективність, психологічний комфорт, поєднання інтерактивного та структурно-функціонального методів.

Постановка проблеми. Актуальність статті обумовлена підвищеною увагою всіх суб'єктів процесу вивчення іноземної мови до поліпшення іншомовних навичок і вмій з метою реалізації соціального замовлення українського суспільства в умовах глобалізації. Розробка, апробація та застосування інноваційних форм організації навчання, вдосконалення вже існуючих методів викладання іноземної мови, їх оптимально вивірене поєднання є на сьогодні завданням, яке потребує теоретичного, методичного обґрунтування та практичного вирішення.

В умовах інформаційного суспільства доцільно більше уваги приділяти застосуванню активних та інтерактивних форм і методів навчання як у школі так і у вищих учбових закладах, оскільки ці методи зарекомендували себе важливим засобом підвищення якості вивчення іноземної мови студентами. Тому оптимальне використання інтерактивних методів є стрижнем удосконалення організації навчального процесу у вищих навчальних закладах України, які ведуть пошуки оптимального синтезу нових і традиційних форм та методів навчання.

Одним з інтерактивних методів при вивченні іноземної мови є навчальні ігри, які сприяють інтересу студента до навчальної дисципліни, до майбутньої професійної діяльності. Останнє пе-

ресте бути абстрактним, оскільки в діловій грі відбувається наближення до реальних умов майбутньої професійної сфери, що мотивує потребу в мовних та фахових знаннях, їх практичному застосуванні, забезпечує продуктивність навчального процесу.

Мета статті полягає в теоретичному дослідженні інтерактивних методів навчання загалом та при вивченні іноземної мови, спробі простежити вплив навчальної гри на якість опанування іноземної мови студентами вищих навчальних закладів.

Аналіз досліджень останніх публікацій. Педагогічні та психологічні основи для розробки цілісної концепції розвитку активних методів навчання були закладені в 1930 році роботами Л.С. Виготського, Д.Б. Сьлконіна, А.Н. Леонтьєва, однак систематичні основи активних методів навчання почали детально розроблятися тільки у другій половині шістдесятих та на початку сімдесятих років. Важливими для становлення і розвитку інтерактивних методів як форми навчання стали наукові праці А.М. Матюшкіна, Т.В. Кудрявцева, М.І. Махмутова, І.Я. Лернер, М.М. Леві, які досліджували доцільність та ефективність запровадження активних методів в шкільному навчанні. Значним вкладом в розробку, класифікацію та пошук оптимального використання